

MAGYAROK A NEMZETKÖZI SZÍNHÁZI VILÁGBAN A MARTON ÜGYNÖKSÉG

A Marton Agency New York-i színházi ügynökség magyar származású tulajdonosa, Tonda Marton hazánkban járt. Az ügynökség amerikai darabokat közvetít a világ minden részére és külföldi darabokat az Egyesült Államokba.

A magyar származású, világhírű Marton család a színház világában tevékenykedik régóta. Marton Sándor ügyvéd, Tonda Marton nagyapja a századelőn kezdett el színdarabok szerzői jogával foglalkozni. Állandó ügyfele volt többek között Molnár Ferenc is. Gyermekei György, Erzsébet és András, az utóbbi Tonda apja - mind közel álltak a színházhoz. György cége a mai napig Párizsban tevékenykedik, Erzsébet cégét Tonda vitte tovább. Tonda Marton magyarországi látogatásának célja a színházakhoz, különösen a vidéki színházakhoz fűződő kapcsolatának erősítése, valamint új hazai képviselőjének, a Theatrum Mundinak a bemutatása. A Theatrum Mundi vezetője a műfordítóként ismert Debreczeni Júlia, akivel az együttműködés új darabok bemutatását jelentheti a magyar színházakban.

Az alábbi beszélgetést Tonda Martonnal készítettük.

Tonda Marton

- *Milyen a New York-i színházi élet, illetve miben különbözik az ottani színházak működése a magyar teátrumokétól?*

- New Yorkban egy darab „élete” a következőképpen alakul. A szerző vagy képviselője talál egy producert, aki színpadra viszi a darabot. Ennek a költsége akár tíz-húsz millió dollár is lehet. A premier előtt tartanak egy-két próbabemutatót, amire a nagyközönség is beülhet, de kritikusokat, újságírókat nem engednek be. Így premier előtt még tudnak csiszolni az előadáson. A premiert követően - ha a darab jó kritikákat kap - addig van műsoron, amíg vonzza a közönséget. Ez lehet egy hónap, hat hónap, de például a *Macskák* esetében tizennyolc (!) év is. Előfordulhat viszont, hogy a próbabemutatókat és a premiert követően a darab rossz kritikát kap - ehhez elég akár egyetlen befolyásos lap, például a New York Times elmarasztaló kritikája -, és öt nap után leveszik a műsorról, kidobva akár tízmillió dollárt is.

Ugyancsak érdekes különbség, hogy míg a magyar színházak széles repertoárral dolgoznak, egyszerre öt-hat darab is megpárhuzamosan, addig New Yorkban egy színház egy időben csak egyetlen darabot játszik, ez az ún. en suite rendszer. Bármilyen furcsán hangzik is, a magyar színházi élet sokkal aktívabb a New York-inál.

- *Hogyan működik az ön New York-i ügynöksége?*

- A hagyományos színházi ügynökségekhez viszonyítva az én munkám könnyű. Egy hagyományos ügynökségnek ugyanis teljesen új darabra kell producere keresnie, és meggyőznie őt arról, hogy a darab jó és sikeres lesz. En azonban munkám során a

sikerdarabjaival foglalkozom. Sokszor külföldi, köztük magyar színházak keresnek fel azzal, hogy hallottak erről és erről a darabról, meg tudnám-e szerezni nekik.

- *Mégis, milyen nehézségekbe ütközik munkája során?*

- A problémák túlnyomórészt a kulturális különbségekből adódnak. A különböző országok eltérő igényeket támasztanak a darabokkal szemben, más témákat kedvelnek, és a tabuik is kultúrától függőek. Franciaországban a mai napig szinte lehetetlen színpadra vinni a betegség és a halál témáját. Ok inkább a vígjátékot vagy az intellektuális színjátékokat részesítik előnyben.

Németország is érdekes ilyen szempontból. A színpadi szerzők új nemzedéke nagyon sikeres. Az ő darabjaikat a magyar színházak is bemutatják. A probléma az, hogy az Egyesült Államokban egyszerűen lehetetlen lenne sikerre vinni őket. Ezek a darabok tele vannak haraggal, és azt kell mondanom, túl bonyolultak az amerikai közönség számára. Amellett kulturális okokból sem érthetőek.

- *On sok darabot hozott már hazánkba. Tudna olyan magyar darabot említeni, amelyre sikerrel mutattak be az Egyesült Államokban?*

- Ez munkámnak elég szomorú része, mert ahhoz képest, amennyit szeretnék, nagyon kevés magyar és általában külföldi darab ér el sikert az Egyesült Államokban. Vannak persze klasszikusok, amelyeket bemutatnak, ilyen például Molnár Ferenc, Karinthy Ferenc és Örkény István néhány színjátéka. De ez a lista igen rövid. Talán egyetlen olyan külföldi darab tudnék mondani, amelyik sikert ért el az Egyesült Államokban, ez pedig a francia Yasmina Reza „*Művészet*” című műve.

Általában mennyi a jogdíja egy broadwayi sikerdarabnak?

- A választ legegyszerűbben a jegyárak adhatják meg, hiszen a szerzői jog ára a jegyeladás egy bizonyos százalékán alapul. Ha a darab sikeres, a szerző jobban jár. Ez mindenhol így van, legyen az Budapest, München vagy New York. A különbség az, hogy míg itt a jegyár átlagosan kettő-öt dollárnak megfelelő összeg, New Yorkban hetvenöt dollár. Emiatt ugyanazért a darabért egy londoni vagy müncheni színház magasabb jogdíjat fizet, mint egy magyar. A jogdíj összege ezer-ötszázról húszezer dollárig terjed, attól függően, hogy melyik ország veszi meg, mennyire új a darab, és mennyire híres a szerző.

- *Melyik az a darab, amelynek a behozatalán most dolgoznak, ha szabad ilyet kérdezni?*

- Jelenleg David Auburn *Proof* (Bizonyítás) című darabjához fűzünk nagy reményeket. Ez egy matematikaprofesszor és a lánya kapcsolatáról szól; előnye, hogy univerzálisan érthető, mert az emberi kapcsolatokról szól.

- *Hogyan került a színházi világba?*

- Tulajdonképpen a családom révén kerültem a színház közelébe. Apám filmrendező volt Hollywoodban, édesanyám pedig a cseh némafilmsztár, Jarmila Vacková. Minthogy szinte az egész család a „show business” világában tevékenykedett, magától értetődően kerültem én is ebbe a világba. A meghatározó személyiség azonban Bözsi nagynénem volt, aki New Yorkban elindította az ügynökséget. Édesanyám meghalt, amikor húszéves voltam, Bözsi nénémnek nem születtek gyermekei, így természetesnek tűnt, hogy együtt dolgozzunk. A céget Elizabeth Marton - Bözsi néni - 1992-ben bekövetkezett halála után én vittem tovább.

- *On már jó néhány darabot közvetített Magyarországra.*

- Igen, a Magyarországon bemutatott darabok közül az utolsó, a *Yonkersi árvák*, amelyet most ősszel adtak elő a Pécsi Nemzeti Színházban, a miénk volt a *Meztéláb a parkban* a Madách Kamarában, de nagyon sok Neil Simon-darabot is közvetítettem a magyar színházaknak.

- *A magyar közönség milyen darabokat kedvel?*

- A magyar közönség általában a vígjátékot kedveli, ez nagyon könnyen „eladható”. Vannak azonban olyan témák, amelyeket nehéz elfogadtatni Magyarországon. Gondolok itt azokra, amelyekben a vígjáték drámával, tragikummal vagy esetleg politikával keveredik; New Yorkban ezek teljesen elfogadottak.